

Att hitta kärnan i fritidspedagogik

Helene Elvstrand

Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet

Åsa Nilsson

Svärtingehus skola, Svärtinge

Martin Voogand

Svärtingehus skola, Svärtinge

Ingela Rondahl-Johansson

Svärtingehus skola, Svärtinge

Ann Vestergren

Svärtingehus skola, Svärtinge

Therese Hjertqvist

Svärtingehus skola, Svärtinge

Maria Näsberg Lund

Svärtingehus skola, Svärtinge

Stefan Bohlin

Svärtingehus skola, Svärtinge

Jenny Hultberg

Svärtingehus skola, Svärtinge

Anna Brorsson

Svärtingehus skola, Svärtinge

Vad är fritidshemmets uppdrag och hur kan vi gemensamt formulera en fritidspedagogisk kärna? Det är frågor vi pedagoger ställer oss i ett pågående aktionsforskningsprojekt på Svärtingehus fritidshem.

Fritidshemmets uppdrag är komplext och har under det senaste decenniet delvis ändrat karaktär med en ökad betoning på lärandeuppdraget. Vidare ska fritidshemmet vara en plats där elever erbjuds en meningsfull fritid och ge möjlighet till rekreation. Sammantaget skapar detta en komplexitet i uppdraget där olika värden kan komma i konflikt med varandra och där man också som pedagog kan ha skilda utgångspunkter för vad som ska stå i förgrunden i verksamheten.

Framtidens fritidshem

Hösten 2013 började vi på Svärtingehus fritidshem delta i ett aktionsforskningsprojekt tillsammans med Linköpings universitet. Projektet som tilldelats medel från Norrköpings forskningsfond syftar till att bidra med forskning om fritidshem samt arbeta med kvalitetsförbättringar. En av de viktigaste grundtankarna inom aktionsforskning är att deltagarna i projektet ses som experter på sin egen verksamhet och forskarnas roll är inte att säga hur man ska göra utan istället att stödja och ge struktur till det utvecklingsarbete som sker (se vidare Närvänen & Elvstrand, 2014). I vårt aktionsforskningsprojekt hade vi som målsättning att genomföra ett förbättringsarbete, en så kallad aktion. Vad den aktionen skulle bestå av var något som vi i Svärtingehus själva formulerade och som vi på ett systematiskt sätt arbetade med att genomföra.

De första gångerna vi träffades tillsammans med forskarna från Linköpings universitet diskuterade vi flera olika visioner rörande vad vi skulle vilja förbättra på vårt fritidshem. Ganska snart landade dock diskussionen i att vi vill försöka arbeta mer tillsammans och finna gemensamma *samverkansformer* mellan de olika fritidshemsavdelningarna. Svärtingehus är en av Norrköpings kommuns största f-6-skola med fyra fritidshemsavdelningar. Vi har under de senaste åren samverkat i olika former mellan de olika avdelningarna. Speciellt uttalat har samarbetet varit under lov. Vi såg det även som viktigt att jobba med att skapa *likvärdighet*, och som en övergripande vision formulerade vi att alla elever ska ha rätt till lika god kvalitet på Svärtingehus fritidshem oavsett vilken avdelning man som barn går på. När vi under reflektionsträffarna började diskutera frågor kring begreppen kvalitet, samverkan och likvärdighet märkte vi dock att vi la in olika betydelser i begreppen, men även hur de skulle kunna realiseras i fritidshemmets vardagsarbete. Vid denna tidpunkt när diskussionerna startade, hade det också börjat flera nya kollegor med

erfarenheter från andra fritidshem, vilket synliggjorde mångfalden av tankar på hur fritidshemsverksamhet kan bedrivas. Diskussionerna aktualiserade ett behov av att på ett djupare sätt närma sig ovanstående begrepp men också att diskutera målsättningar för vår fritidshemsverksamhet. Vårt första steg i vår aktion blev därför att i en forskarcirkel läsa litteratur som vi sedan diskuterade tillsammans. Till de olika träffarna läste vi aktuell forskning som bland annat handlade om fritidshemmets didaktik (Löfdahl, Saar och Hjalmarsson, 2013) och digitala verktyg på fritidshem (Skolporten, 2013). Vi läste och fördjupade våra diskussioner kring de nyligen utkomna Skolverkets allmänna råd om fritidshem (Skolverket, 2014).

Läsningen av de olika texterna gav oss nya perspektiv på frågor rörande exempelvis lärande och lärmiljöer på fritidshem. Ibland kände vi när vi läste att "det här var väl inget nytt". Denna insikt kan ibland vara skönt att känna och vi kunde bli bekräftade i arbetssätt eller de pedagogiska verktyg vi redan använde oss av. Vid andra tillfällen gav det vi läste nya perspektiv på fritidshemsverksamhet som hjälpte oss formulera en handlingsplan för vår aktion.

Att hitta fritidshemmets kärna

Kvalitet på fritidshem - vad är det?

Vi hade återkommande diskussioner om vad som kan utmärkas vara god kvalitet på fritidshem. I vår aktionsforskningsgrupp deltog pedagoger vilka hade varierade erfarenhet av förändringar. En del av oss hade varit aktiva pedagoger under längre tid och därmed varit med om fler förändringar gällande fritidshemmets uppdrag medan andra av oss arbetat relativt kort tid. En tydlig förändring som ägt rum på fritidshem det senaste decenniet har handlat om en förskjutning till ett tydligare lärandeuppdrag (Skolverket, 2011; 2014). Exempelvis finns det i läroplanen från 2011 en skrivning om "undervisning i fritidshem" och man talar om "elever" istället för som tidigare "verksamhet och barn". Vi diskuterade livligt vad ett sådant förändrat ordval kan betyda i praktiken. Exempel på frågor vi ställde oss var: Är begreppet elev mer reducerande än barn? Betyder det förändrade språkbruk att fritidshemmet får en ökad status eller kan något gå förlorat från fritidshemmets kärna om skolans språkbruk tar över? Vi hade också livliga diskussioner om den ökande fokuseringen på lärande med automatik ger ökad kvalitet.

Fritidshemmets didaktik

Andra frågor vi diskuterade rörde innehållsfrågor som vad vi ska erbjuda eleverna och vilken typ av kunskap de ska få med sig från fritidshemmet. Frågorna kunde vi relatera till de klassiska didaktiska frågorna vad, hur, varför och på vilket sätt och framför allt hur detta skulle kunna formas till en fritidshemsdidaktik (jmf Pihlgren, 2014).

Vi diskuterade även frågor i relation till tid och rum och funderade exempelvis över fritidshemmets tidsstruktur och vilket utrymme det finns för olika typer av aktiviteter. Vidare gjorde vi en kartläggning av olika rum och hur de användes och analyserade i vilken mån det fanns rum för vila respektive mer "vilda aktiviteter". I den kartläggningen såg vi att det var svårt med både lugn och ro men även med vilda aktiviteter, vilket gjorde att vi delvis förändrade möbleringar för att bättre möta elevers behov. Som ett led i detta arbete försökte vi även utveckla spännande lekmiljöer som ett sätt att utmana och utveckla leken.

Elevers delaktighet på fritidshemmet

Ett annat område vi diskuterade var fritidshemmet som demokratisk arena. På fritidshemmet ska elever ha möjlighet till delaktighet och inflytande, vilket regleras både i skollag och läroplan (Skolverket, 2011). På grund av fritidshemmets mer fria form (i jämförelse med skolan) kan det vara lätt att anta att elever har en hög grad av inflytande med automatik (Elvstrand, 2013). När vi fördjupade oss kring detta område såg vi att det finns både hinder och möjligheter gällande elevers delaktighet. Vår kartläggning visar att i många situationer har elever möjlighet att välja mellan

olika aktiviteter. Däremot kanske de inte alltid har lika lätt att initiera olika typer av förslag eller ha reell delaktighet kring fritidshemmets verksamhet i stort. Vi funderade också över hur delaktigheten var fördelad mellan eleverna, det vill säga om alla individer har lika stor möjlighet till inflytande. Ett konkret arbetssätt utifrån delaktighet är att vi numera genomför barnintervjuer med alla barn en gång per år som ett sätt att få deras perspektiv på bland annat fritidshemmet. Dessa intervjuer ligger också med som underlag till utvecklingssamtal. I barnintervjuerna kan eleverna förutom att berätta hur de upplever sitt fritidshem och relationer till andra barn även komma med förslag på saker som de vill ändra på sitt fritidshem.

Det finns inga enkla svar på de frågor vi diskuterade när det gäller kvalitet, didaktik och elevers delaktighet. Diskussionerna hjälpte oss dock att synliggöra våra egna tankar om fritidshemmets verksamhet och potential.

Implikationer

Det förändringsarbete vi har beskrivit i artikeln ägde rum inom ramen för ett aktionsforskningsprojekt. Att delta i projektet innebar för oss flera positiva aspekter som att fritidshemmet fick en egen arena med tid att arbeta med utvecklingsarbetet. Vidare var det också positivt att få forskarstöd och att de personerna kom utifrån och kunde se på vår verksamhet utifrån andra perspektiv än vi, som är en del av den dagliga verksamheten, gör. Följande lärdomar har dragits av projektet:

- *Det är viktigt att skapa en arena för pedagogiska diskussioner.* Projektet har bidragit till att vi fått möjlighet genom reflektionsträffar att på ett strukturerat sätt diskutera fritidspedagogiska frågor i relation till vår egen verksamhet. Diskussionerna har gjort att vi kommit längre i vårt pedagogiska utvecklingsarbete, vilket är svårt att få tid till under ordinarie mötesformer då akuta situationer ofta måste lösas.
- *Även om man arbetar på samma skola kan kunskaperna om varandra vara begränsade.* Diskussionerna i projektet har bidragit till att vi fått större kunskap om varandras arbetssätt på de olika fritidshemsavdelningarna. Våra samtal har även lett till att vi kunnat uppmärksamma både likheter och skillnader mellan hur vi som arbetslag ser på fritidshemsverksamhet. Detta har för oss utgjort en viktig grund för att komma vidare i vårt utvecklingsarbete.
- *Hålla i och hålla ut.* Ganska snart visade det sig att vi som deltagare hade olika stor vilja att iscensätta förändringsarbetet. För en del av oss sågs visionen om det gemensamma som det eftersträvarsvärda medan andra upplevde att arbetet på den egna avdelningen var nog. Ett hinder i projektet har varit svårigheten att få med alla yrkesgrupper som arbetar på fritidshemmet i diskussionerna. Vid vissa tillfällen under projektets gång kände vi att vi bara ville ge upp och sluta och i sådana stunder gäller det att hålla ut.
- *Rektors stöd.* En annan viktig lärdom och framgångsfaktor i projektet har varit att vår rektor stött oss i arbetet. Vid de tillfällen det kändes motigt var det av stor vikt att vår rektor stödde arbetet men också var tydlig med att vi skulle fortsätta och att alla avdelningar skulle vara med i projektet.

Aktionsforskningsprojektet pågår fortfarande och kommer att avslutas med spridningskonferenser våren 2016. Avslutningsvis skulle vi vilja beskriva vårt förändringsarbete som ett långsamt projekt, då det är vi själva som måste "både hitta vägen och tillsammans formulera lösningar". Detta arbetssätt skiljer sig från en del andra utvecklingsarbeten vi under åren deltagit i då aktionsforskningsprojektet i sig inte kommit med färdiga lösningar. Ibland skulle det kanske kännas bra med lite lösningar av typen "gör så här", men i det stora hela överväger fördelen med att projektet är formulerat av oss själva och grundar sig i det förändringsbehov vi ser att vi har.

Referenser

1. Elvstrand, H (2013). Den villkorade delaktigheten. I M: Jenssen & A. Fjällhed (red) *Barns livsvillkor: i mötet mellan skola och fritidshem*. Studentlitteratur: Lund.
2. Närvänen, AL. & Elvstrand, H. (2014). På väg att (om)skapa fritidshemskulturer: Om visioner och gränsdragningar och identitetsarbete. *Barn*, 3, 9-27.
3. Pihlgren, A. (2014). *Fritidshemmets didaktik*. Studentlitteratur: Lund.
4. Saar, T., Löfdahl, A. & Hjalmarsson, M. (2012). Kunskapsmöjligheter i svenska fritidshem, *Nordisk barnehageforskning*, 5, 1-13.
5. Skolverket. (2011). Lgr11, Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Stockholm: Skolverket.
6. Skolverket. (2014). Skolverkets Allmänna råd. Stockholm: Skolverket.